

תשובות הרב

יוסף קאפח

לתלמידו תמיר רצון

עורך

איתמר כהן

טבת התשס"ד

 מכון
משנת
הרמב"ם

שש אנכי על אמרתך, כמוצא שלל רב:
שבע ביום הללתיך, על משפטי צדקך:
(תהלים קיט, קסב קסד)

מבוא

בשבח והודיה לה' יתברך, מגישים אנו בפני הלומדים סיכום תשובות של הרב הגאון מארי יוסף קאפח זצ"ל שנשאל מפי תלמידו ר' תמיר רצון הי"ו, במגוון שאלות אקטואליות, ובפרשנות דברי רבינו הרמב"ם.

שאלות אלה נשאלו במשך ארבע שנים. במשך תקופה זו היה השואל מברך את מארי בברכת "בוקר טוב מארי" ושואל בשלומו ומבקש את רשותו לשאול אותו, ומארי ענה לו באורך רוח ובסבלנות וביאר לו את כל ספקותיו.

השואל ניחן בכושר ניתוח וביטוי, ושאל את מארי עד שביאר לו את דעתו ולא נשאר ספק, כך שהשומע את השו"ת ידע בבירור מהי דעתו של מארי.

בשו"ת זה ביאר לנו מארי את דברי רבינו באר היטב, במיוחד בספרו הגדול משנ"ת. וכן נתבארו סתירות לכאורה בדברי רבינו בספריו השונים, וכן הרבה דברים שנתחדשו במשך השנים ורבינו לא גילה את דעתו, ובא מארי וגילה לנו את דעת רבינו בהם. כמו כן ביאר מארי בשו"ת זה דברים שבמקומות אחרים לא אמרם בביאור, ובשו"ת זה זכינו ואמרם מארי בפירושו.

בנוסף לכל הנ"ל, בשו"ת זה משתקפת דמותו של תלמיד חכמים בעל שיעור קומה, שיותר מכל הולם אותו מאמר חכמים בתלמוד (קידושין ל). "תנו רבנן - ושנתם שיהו דברי תורה מחודדים בפוך, שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד". כמו כן בשו"ת זה ישנו פרק לימוד חי בהנהגת תלמיד חכמים, כיצד לענות לשואלים באורך רוח וסבלנות, וכיצד צריך תלמיד חכמים לענות לשואל בתבונה ובבהירות.

ובהקשר לכך, מארי שימר לנו מסורת קדמונים, בין בחכמת התורה והבנתה על אמיתתה ופשטותה, ובין באופן ההוראה לשואלים בקיצור ובבהירות. כך שבשו"ת שלפנינו הונצחה מסורת קדמונים בצורה חיה.

כאן המקום להעיר, שדרכו של מארי לענות לשואל במילים פשוטות, אבל כל מלותיו דברי הלכה הם. ובהערות הערנו על הסברות ההלכתיות שביטא מארי במילים הפשוטות.

השאלות נשאלו במגוון הנושאים בלי סדר, ואנו פירקנו את השאלות וחילקנו אותם לפי סדר משנ"ת להרמב"ם, ובמקום שלא מצאנו הלכה תואמת הבאנו את השאלה בסמיכות להלכות שהם כעין מקבילה לשאלה. כמו כן הסרנו את כל דרישות השלום ומילות הנימוס והתודה למנוע כפילות ואריכות.

אם מופיעה שאלה זהה באותו נושא הסרנו את השאלה הזוהה, אבל אם יש תוספת בתשובות הבאנו את כל התשובות בכדי שיקבל השומע את דעתו של מארי בשלמות.

הקובץ שלפניכם מורכב משני חלקים: בחלקו הראשון הובאה רשימת השאלות לפי נושאים¹, ובטור מקביל מקורות ומקבילות לדברי מארי עד כמה שידנו השיגה. ובחלקו השני סיכמנו את דברי מארי בתשובות. בכל מקום שהשאלה נסובה על מימרה מדברי רבינו במשנ"ת או בשאר ספריו, או מדברי מארי בספריו השונים, והשואל או מארי ציטטו מהספרים הנ"ל, הבאנו את דברי רבינו ומארי במלואם בכדי להקל על הלומד שלא יצטרך לפתוח ספרים, ואת דברי מארי שבקלטת כתבנו לאחר מכן, והשתמשנו במילים "וביאר מארי" או "וביאר מארי לשואל" בכדי לציין שמכאן אלו דברי מארי שאמר לשואל בקלטת. בנוסף אף כפלנו והבאנו את המקורות והמקבילות להקל על הלומד².

כמו כן, עמדה לנגד עינינו המטרה להסמיך את דברי מארי בתשובות, לדברי רבינו בספריו השונים, או לדברי מארי עצמו בספריו השונים, בכדי שהקורא יקבל תמונה שלמה על הנושא הנידון, ויוכל להשוות ולהשלים בין המקורות, ובכך יתבהרו הדברים היטב, ולא תארע טעות בהכנת הדברים. ולפיכך הארכנו וכתבנו בהערות את דברי רבינו במשנ"ת וכו', וכן את דברי מארי בהערותיו על משנ"ת וכו', במקורות העוסקים בנושא שהתשובה דנה בו, ונקווה שיפיקו הלומדים מזאת הבנה מעמיקה בחומר.

בכל מקום שכתבנו בהערות את דברי רבינו או מארי, וראינו צורך להעיר על דבריהם בכדי לבאר את הדברים, רשמנו בסמוך למילה שעליה מוסבת ההערה בסוגריים (ראה הערה בסוף), ולאחר שהבאנו את דברי רבינו או מארי במלואם, כתבנו כותרת הערות לנ"ל: ולאחר מכן כתבנו את הערותינו.

כמו כן הערנו בהערות על דגשים בדברי מארי, וכן על השוואה בין התשובות. בכל מקום שמצאנו שאלה זהה באותו נושא ויש תוספת בתשובות הבאנו את כל התשובות, ובהערות הערנו מה הוסיף מארי בכל תשובה.

אמנם החומר שלפניכם נוצר בצורת שו"ת, אבל לא בכל מקום סיכמנו את דברי מארי בצורת שאלה ותשובה, אלא המטרה שעמדה מול עינינו היתה להביא את דברי מארי בצורה ברורה קולחת וקצרה. ולכן במקום שיובנו דברי מארי בצורת שאלה ותשובה כך ניסחנו את דבריו, אבל במקום שיובנו דבריו בצורת ניסוח הלכה, כתבנו את דבריו בצורת הלכה פסוקה מבלי לכפול את מילות השאלה שוב בתשובה.

¹ מעשה ידי יוסי פרחי הי"ו. החלוצי בשו"ת זה, שהחל לסכם את השאלות לפי נושאים.

² כאן המקום להעיר, שאת סדר התפלה שרבינו הביאו בסוף ספר אהבה, הבאנו מיד אחרי הלכות תפילה וברכת כהנים, לשמור על רציפות הנושא. וספחנו לסדר התפלה אף שאלות שהם בענייני מסורת וכדו'.

לסיום, נודה לתמיר רצון, שנתן לנו את השו"ת בחפץ לב ושמחה, מבלי לבקש כל תמורה. זכות לימוד התורה של הרבים תעמוד לו ולמשפחתו, ומן השמים יבורך.

עורך: איתמר כהן

אינדקס

מספר תשובה	נושא	מקורות ומקבילות	מספר עמוד
1	הבהרה של רצון תמיר למארי שכל השאלות הנשאל על ידו - מוקלטות.	שאלת פתיחה	12
72	בעניין אשה שמתפללת, ובאמצע תפילתה, בנה החל לבכות. כיצד תנהג.	אהבה - תפילה א, ב	13
73	בעניין אשה שהפסיקה תפילתה כדי להרגיע את בנה, אם צריכה לחזור ולהתפלל.	אהבה - תפילה א, ב	13
74	בעניין תפילה שלפי הרמב"ם צריך שיהיו בה שבת, בקשה, הודאה - אם לעיכובא.	אהבה - תפילה א, א-ב	13
75	בעניין ההעדפה בין מנחה גדולה וקטנה.	אהבה - תפילה ג, ב-ג	13
76	בעניין חמשה דברים המעכבים את התפילה, אם שייך גם לנשים.	אהבה - תפילה ד, א-ב	13
77	בעניין רחיצת הרגלים לפני התפילה, ובירור מנהג תימן בכך.	אהבה - תפילה ד, ג וציון ה	14
78	בעניין רחיצת הרגלים לפני התפילה, האם מעכב לתפילה. (השאלה החלה בנושא אחר)	אהבה - תפילה ד, ג וציון ה	14
79	בעניין הצמדת הרגלים בתפילת י"ח. ובירור מנהג תימן בכך.	אהבה - תפילה ד, ד	14
80	בעניין כוונת התפילה, לגבי דברי הרמב"ם לא יתפלל עד שינוח...אפילו ג' ימים.	אהבה - תפילה ד, טו	14
81	בעניין תפילת "צרכי עמך מרובים".	אהבה - תפילה ד, טו יט	15
82	בעניין אדם שבאמצע תפילתו, שם לב כי אינו מתפלל בכיוון המקדש.	אהבה - תפילה ה, ג	15
83	בעניין אדם שבאמצע תפילתו גילה כי אינו מתפלל בכיוון המקדש.	אהבה - תפילה ה, ג	15
84	בעניין חיוב תפילה לאשה, והאם חייבת בתפילה לשים יד ימין על יד שמאל - על ליבה.	אהבה - תפילה ה, ד	15

תשובות הרב יוסף קאפח

18	אהבה- תפילה ה,ד	בעניין לשים יד ימין על שמאל, על ליבו בשעת התפילה.	85
18	אהבה- תפילה ה,ו	בעניין כשמעבירים ס"ת מחדר לחדר, אם מותר לעבור לפני המתפללים בחדר השני.	86
18	אהבה- תפילה ה,ו	בעניין העברת ספר תורה ממקום למקום, כשיש צורך לעבור לפני המתפללים.	87
18	אהבה- תפילה ה,ו	בעניין ג' פסיעות שלאחר התפילה, אם מותר לפסעם לפני מתפלל.	88
18	אהבה- תפילה ה,ו	בעניין אדם שסיים תפילתו ואחריו יש אדם שעדיין מתפלל, האם יצעד לאחוריו או ימתין.	89
18	אהבה- תפילה ה,טו	בעניין אדם שמתפלל במקום שלא נוהגים ליפול על פניהם בטו' בשבט, כיצד ינהג.	90
18	אהבה- תפילה ה,טו וציון מא: וסדר התפילה	בעניין נוסח נפילת אפיים, והמנהג בתומן כרס"ג.	91
17	אהבה- תפילה ה,טו	בעניין נפילת אפיים במנחה, ושינוי מנהג בביהכ"ס שלא נוהגים ליפול על פניהם.	92
17	אהבה- תפילה ו,ב: סדור רס"ג עמ' יט	בעניין "אלהי נצור" שלא מוזכר בתכלאלים הקדמונים.	93
17	אהבה- תפילה ו,ב,ג: ב,יט: א,ט ציון לא: זמנים- שביתת יום טוב ו,יז ציון כ	בעניין תחנונים לאחר התפילה, ונוסח "אלהי נצור".	94
18	אהבה- תפילה ו,ב: ח,א	בעניין מאחר לתפילה.	95
18	אהבה- תפילה ו,ג	בעניין ברכה של צדיק, ותפילה על החולה.	96
18	הקדמה לפרהמ"ש זרעים עמ' ג': אהבה- תפילה ו,ג (כעין מקבילה)	הגדרת "צדיק" במשנת הרמב"ם.	97
19	אהבה- תפילה ו,ד-ה	בעניין איסור עשיית מלאכה קודם תפילת שחרית.	98
19	אהבה- תפילה ו,ד	בעניין הקדמת "שלום" לאדם, קודם תפילת שחרית.	99
20	אהבה- תפילה ו,ד וציון יג	בעניין אכילת עראי לפני תפילת מוסף או מנחה.	100

תשובות הרב יוסף קאפח

21	אהבה- תפילה ו,ט	בעניין נפילת סידור באמצע תפילת י"ח, אם רשאים להרימו.	101
22	אהבה- תפילה ז,א-ב	בעניין דיבור או שתיה אחר קרית שמע שעל המיטה.	102
22	אהבה- תפילה ז,ב: שו"ת קפב (מהד' בלאו)	בעניין קרית שמע שעל המיטה, רשות או מצוה.	103
23	אהבה- תפילה ז,ג	בעניין ברכת "אלדי הנשמה שנתת בי", אם רשאי לברך אחר שהתרחץ.	104
23	אהבה- תפילה ז,ג-ז י-יא: ג,א	בעניין חיוב אשה בברכות השחר וברכות התורה.	105
24	אהבה- תפילה ז,ג-ז י-יא	בעניין ברכת המזון לנשים, בירור מנהג תימן בכך, ודיברי הרע"מ קורח בכך.	106
24	אהבה- תפילה ז,ג-ז י-יא	בעניין ברכות "ישתבח", ו"ברוך שאמר" לנשים.	106
25	אהבה- תפילה ז,ג-ז י-יא	בעניין ברכות השחר לנשים.	106
25	אהבה- תפילה ז,ג-ז י-יא	בעניין ברכות התורה לנשים.	107
25	אהבה- תפילה ז,ג-ז י-יא: מדע- תלמוד תורה א,יג	בעניין חיוב אשה בברכות התורה.	108
26	אהבה- תפילה ז,ג-ז י-יא	בעניין נשים, אם רשאיות לברך ברכות התורה וברכות שבפסוקי דזמרא (ברוך שאמר, ישתבח).	109
26	אהבה- תפילה ז,ה	בעניין אמירת ברכות השחר כשצריך להתפנות.	110
26	אהבה- תפילה ז,ה: מזווה ו,יג: זבחים קב:	בעניין ברכת "התכבדו מכובדים" - מי הם המלאכים - "שמרוני" וכו'.	111
26	אהבה- תפילה ז,יד	בעניין חיוב אשה במאה ברכות.	112
27	אהבה- תפילה ח,א	בעניין חובת תפילת ערבית כציבור. (חסר באמצע התשובה קצת)	113
27	אהבה- תפילה ח,א: קנין- שכנים ו,א	בעניין הקמת מניין ספרדי ותימני מאוחד.	114
27	אהבה- תפילה ח,ד-ה	בעניין אדם שעובר ליד ביהכנ"ס ושומע קדיש / קדושה, האם צריך לעצור ולענות.	115
27	אהבה- תפילה ח,ה	בעניין אדם היוצא מביהכנ"ס	116

תשובות הרב יוסף קאפח

		באמצע קדיש, האם יחכה או יצא.	
28	אהבה- קרית שמע ב, טו ציון מג	בענין אדם שבאמצע הנחת תפילין שמע קדיש.	116
28	אהבה- תפילה ח, ז	בענין אדם שמתפלל מחוץ לביהכנ"ס מול הפתח, האם יוצא ידי חובת תפילת בציבור.	117
29	אהבה- תפילה ח, ט: קרית שמע ב, טו ציון מג	בענין עניית "אמן" בין "ברוך שאמר", ל"ישתבח", ובאמצע ברכות קרית שמע.	118
29	אהבה- תפילה ח, ו ציון כז	בענין תקנת הרמב"ם לתפילה אחת, האם בכך ביטל תקנת חז"ל.	119
30	אהבה- תפילה ח, יא	בענין "חילוני" ש"צ אם מוציא יד"ח.	120
30	זמנים- שבת ל, טו	בענין מחלל שבת בפרהסיא, והגדרתו.	120
31	אהבה- תפילה ח, יב: קרית שמע ב, ח-ט	בענין ההגיה התימנית, אם יש חובה כשמברכים, להגות בהגיה זו.	121
31	אהבה- תפילה ט, א	בענין קדיש של ראש השנה שאומרים בו "פתח לנו שערי אורה, בינה" וכו'.	122
31	אהבה- תפילה ט, א (כעין מקבילה)	בענין תפילת יחיד שאומר "ברכי נפשי את ה' המבורך".	123
32	אהבה- תפילה ט, א: יא, ו	בענין דיבור באמצע קדיש ותפילה.	124
32	אהבה- תפילה ט, ג	בענין חזרת הש"צ, אם מעכב כשאינ עונים אמן.	125
33	אהבה- תפילה ט, ג	בענין מצבים בתפילה שיש שם הפסקה (דוג' בין תפילת לחש לחזרה) אם יכול לעיין בספר.	126
33	אהבה- תפילה ט, י-יא	בענין מאחר לתפילת ערבית שלשבת, אם יוצא יד"ח בתפילה מעין שבע.	127
34	אהבה- תפילה י, ט יג	בענין אשה ששכחה לשאול מטר בימות הגשמים, מה דינה.	128
34	אהבה- תפילה י, טז	בענין אדם שמתפלל ערבית בביהכנ"ס "שאמי", מה יעשה ב"השכיבנו" כאשר הם "מקצרים".	129

תשובות הרב יוסף קאפח

35	אהבה- תפילה י, טז	בעניין אדם "בלדי" שמתפלל בביהכנ"ס "שאמי", האם רשאי למהר בתפילה בכדי להספיק לומר את השכיבנו הארוך.	130
36	אהבה- תפילה י, טז: קרית שמע א, ז	בלדי שרוצה לחתום את נוסח חתימת הרמב"ם במקום נוסח חתימת שומר עמו ישראל לעד.	131
36	אהבה- תפילה י, טז: ח, ט	בעניין ענייה בקדושה.	132
36	אהבה- תפילה י, טז: ח, ט	בעניין אדם שמצא ציבור ב"אמת ויציב", האם שמחכה לתפילת יח', יכול לומר פסוקי דזימרא.	133
37	אהבה- תפילה י, טז: ח, ט	בעניין אדם שאחר לתפילה, והתפלל עם הציבור יח', מתי יגיד ברכות ק"ש.	133
37	אהבה- תפילה י, טז	בעניין "השלמת" פסוקי דזמרא בזמן שהציבור מתפללים בלחש.	134
38	אהבה- תפילה י, טז: ט, ב-ג	בעניין "השלמת" הזמירות בחזרת הש"ץ.	135
39	אהבה- תפילה י, טז: ח, י, וציון כז	בעניין תפילה אחת כתקנת הרמב"ם.	135
39	אהבה- תפילה י, טז	אדם שאיחר לתפילה וממתין לש"ץ, מה עדיף שיאמר אז זמירות או קרית שמע וברכותיה.	136
39	אהבה- תפילה י, טז: תפילין ד, כו	בעניין אדם שאחר לתפילה ביום ר"ח, מתי יאמר ק"ש, והאם צריך לחזור ולהניח תפילין.	137
40	אהבה- תפילה י, טז	בעניין אדם "בלדי" שמתפלל בביהכנ"ס "שאמי" כיצד ינהג בנוסח התפילה.	138
40	אהבה- תפילה י, טז: ח, ד	בעניין ביהכנ"ס "אשכנזי", שנהוג לומר שם רק פסוק ראשון ואחרון וכו'.	138
40	אהבה- תפילה י, טז	בעניין אדם "בלדי" שמתפלל בביהכנ"ס "שאמי", אם רשאי לשנות מהנוסח.	139
41	אהבה- תפילה י, טז: קרית שמע ב, יב	בעניין מנהגי התפילה כאשר אדם לא נוהג לומר נוסח מיוחד בברכת יוצר שלשבת.	140
41	אהבה- תפילה י, א, ב	בעניין הגבהת בתי כנסיות מעל בתי העיר, ולימות המשיח.	141
42	אהבה- תפילה י, א, ו	בעניין שיחה בטילה בתוך בית	142

תשובות הרב יוסף קאפח

		הכנסת.	
42	אהבה- תפילה יא,ו: סנהדרין פב.	בעניין השמטת הרמב"ם איסור הכנסת חרב גלויה לביהכנ"ס.	143
43	מו"נ ח"ג פמ"ו: ח"א פס"ב	בעניין שלילת הרמב"ם דרשות חז"ל בנודע לכל מיני אמונות עממיות. מארי מספר על מעשה שקרה בבי"ד.	143
44	אהבה- תפילה יא,ו (כעין מקבילה)	בעניין "מנהג" לתלות בביהכנ"ס בתימן ביצת יענה.	144
44	אהבה- תפילה יא,טו- טז: ירושלמי מגילה כג:	בעניין תנאי לבנית ביהכנ"ס, שאפשר יהיה לאכול בו.	145
45	אהבה- תפילה יא,טו- טז: ירושלמי מגילה כג:	בעניין תנאי לבניית ביהכנ"ס, שיהיו רשאים לעשן, לרקוד בו, וכו'.	146
45	אהבה- תפילה יב,א: יא,א	בעניין קריאה בס"ת - תקנה לרבים. האם יחיד המתפלל, צריך לקרוא קריאת התורה או לא?	147
46	אהבה- תפילה יב,ט א	בעניין אדם ששמע קריאת התורה מחוץ לביהכנ"ס.	148
47	אהבה- תפילה יב,ט כד	בעניין אמירת "מי שברך" בין מברך למברך. ובירור מנהג תימן בכך.	149
47	אהבה- תפילה יב,יז: ה וציון ח	בעניין אדם שברך, אך לא קרא כפועל בס"ת, אלא ה"חזן" קרא.	149
48	אהבה- תפילה יב,ה (כעין מקבילה)	בעניין המנהג לקרוא בספר תורה כשהוא שוכב או משופע קלות.	150
48	אהבה- תפילה יב,ה	בעניין המנהג לנשק ספר תורה לפני הקריאה.	150
49	אהבה- תפילה יב,ט: ח,יב: יב,ו ציון יג	בעניין קורא בתורה, ועל מה צריך להחזירו.	151
50	אהבה- תפילה יב,ט (כעין מקבילה)	בעניין "עמידה" של הילדים כשאביהם קורא בתורה, האם צריך לעשות זאת גם במפטיר.	152
50	אהבה- תפילה יב,י	בעניין ביטול התרגום בקריאת התורה.	153
50	אהבה- תפילה יב,י	בעניין התרגום, ובירור אם נהגו לתרגם את המפטיר.	154
50	אהבה- תפילה יב,יג	בעניין הפסוק "גואלנו ה' צבאות", שאומרים בסוף ההפטרה, האם זה הפסק.	155
51	אהבה- תפילה יב,יז: יג,טו	בעניין קריאת מזמורים בין ספר תורה ראשון לשני.	156

51	אהבה- תפילה יב, יח וציון נה	בעניין קדימת תלמיד חכם לכהן, בקריאה בתורה.	157
52	אהבה- תפילה יב, כג ח יג: עבודה-עבודת יום הכיפורים ג, י	בעניין דברי הרמב"ם שאין גוללים ס"ת בציבור מפני טורח הציבור, מה יעשו כשיש להם ס"ת אחד.	158
52	אהבה- תפילה יג, א: יב, א	בעניין אדם "בלדי" שמתפלל בביהכנ"ס "שאמי", כיצד ינהג בעניין חלוקת הפרשיות.	159
52	אהבה- תפילה יג, כה ח	בעניין קריאת שניים מקרא ואחד תרגום בשבת חול המועד.	160
53	אהבה- תפילה יג, כה	בעניין קריאת שניים מקרא ואחד תרגום לאדם "בלדי" המתארח אצל "שאמי".	160
53	אהבה- תפילה וברכת כוהנים יד, ג: טו, יא-יב	בעניין כהן שכבר התפלל, ולומד בביהכנ"ס וללא תפילין. האם ישא כפיו, והאם יברך בתורה.	161
53	אהבה- תפילה וברכת כוהנים יד, ה: ט, א ציון ח: טו, י	בעניין אמירת "כהנים" בתפילה אחת, והאם שליח ציבור יכול לענות אמן אחרי ברכת הכהנים.	162
54	אהבה- תפילה וברכת כוהנים יד, ז: ירושלמי מסכת תענית דף יח.	בעניין השמטת הרמב"ם את טעם חז"ל שאסור להסתכל בכהנים בשעה שנושאים פניהם.	163
55	אהבה- תפילה וברכת כוהנים טו, ח	בעניין ש"צ המגלה כי הוא נמצא לפני הכהנים, האם צריך לחזור לאחוריו.	164
55	אהבה- תפילה וברכת כוהנים טו, ח: שו"ת קפ: קרית שמע ב, טו ציון מג	בעניין כהן שהתפלל תפילה אחת ולא סיים את תפילתו מה יעשה כשצריך לישא כפיו.	165
56	אהבה- תפילה וברכת כוהנים טו, י	בעניין אמירת "יהי רצון, בברכת כהנים".	166
56	אהבה- תפילה וברכת כוהנים טו, י וציון לא	בעניין "הברכה המשולשת", שאומרים בתפילת י"ח כשאין כהן בביהכנ"ס.	167
57	אהבה- סדר התפילה: הפלאה- נדרים א, כט: ב, ב	בעניין אדם "שאמי", שרוצה לחזור למקורות, לגבי "אל תיטוש תורת אמך", והתרת נדרים.	168
57	מקורות ומקבילות	נושא	מספר תשובה
58	אהבה- סדר התפילה: הפלאה- נדרים א, כט: ב, ב: הקדמה למשנת	בעניין "שאמי" שרוצה להיות "בלדי".	169

תשובות הרב יוסף קאפח

59	אהבה- סדר התפילה וציון כד	בעניין ברכה שאחרי קרית שמע בערבית, "השכיבנו" הארוכה.	170
59	אהבה- סדר התפילה: תפילה ב, יט: י, טז ציון לג	ציבור שמתפללים תפילה אחת. כיצד ינהגו ב"ובכן יתקדש שמך"	171
60	אהבה- סדר התפילה	בעניין "ושבור השטן מלפנינו ומאחרינו" - והשקפת הרמב"ם בכך.	172
60	אהבה- סדר התפילה	בעניין חתימת "אמן ואמן".	172
61	אהבה- סדר התפילה (כעין מקבילה)	בעניין המאמר "ה' אלהיכם אמת", כתבים ג' עמ' 1352: לראש יוסף עמ' 69:	173
62	אהבה- סדר התפילה (כעין מקבילה)	בעניין פירוש "עץ חיים", למהרי"ץ.	174
63	אהבה- סדר התפילה (כעין מקבילה)	בעניין סידור "עץ חיים", וכל מיני מהדורות שיצא.	175
64		בעניין "מגילת תימן", אם נכתבה ע"י מהרי"ץ.	176
65		בעניין מאמרו של יהודה לוי נחום לגבי מקוריותם של יהודי תימן.	177
66	כתבים ב עמ' 813	בעניין ה"אגדה" שיהודי תימן לא עלו לא"י בתקופת בית שני, ונשארו בתימן מגלות בית ראשון.	178
67	הקדמת מארי למשנ"ת	בעניין חשיפת גנזי תימן - מאמר של פנחסי, בעניין כת"י הרמב"ם שאין בגירסתו של מארי.	179
68	הקדמת מארי לאגרות: אגרות עמ' קיב הע' 8	בעניין תשובות הרמב"ם ע"פ כת"י קהיר, אם יצאו מתחת קולמוסו של רבנו.	180
69	שו"ת מהד' בלאו כרך ג' מעמ' 131-119 הע' מארי על כל השו"ת	בעניין תרגום ש"ות הרמב"ם מהדורת בלאו, ומדוע מארי לא תרגם אותו.	181

ספר אהבה

הלכות תפילה

72. אישה שהיתה באמצע תפילת שמונה עשרה ושמעה את בנה בוכה, עליה לסיים את תפילתה דהיינו לומר שים שלום, ותלך ותטפל בילד. [כי יש עליה חובה להתפלל רק תפילה אחת ביום אפילו בלי שתאמר את כל הברכות, וכבר יצאה ידי חובתה³]. (אהבה- תפילה א, ב)

73. אישה שהפסיקה את תפילתה באמצע מחמת בנה כמו שאמרנו, ורוצה לשוב אח"כ - אחרי שטפלה בבנה- ולהשלים את שאר שמונה עשרה אינה צריכה, כי כבר יצאה ידי חובת תפילה כמו שבארנו בתשובה הקודמת מס' 72. והאשה חייבת להתפלל כל יום רק תפילה אחת באיזה נוסח שיהיה, ולכתחילה ראוי שתתפלל את כל שמונה עשרה הברכות, אבל אם אמרה רק חלק מהברכות מחמת סיבה כל שהיא, יצאה ידי חובתה. (אהבה- תפילה א, ב)

74. כת"ר בהלכות תפילה א, א-ב "ואין מניין התפילות מן התורה, ואין משנה⁴ התפילה הזאת מן התורה. ואין לתפילה זמן קבוע מן התורה; ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה, לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמה. אלא חיוב מצוה זו, כך הוא- שיהא אדם מתפלל ומתחנן בכל יום, ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחינה, ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו: כל אחד כפי כוחו" וביאר מארי, שחובת הנשים והעבדים היא רק מה שנתחייבנו מהתורה⁵, שיתפללו פעם אחת ביום באיזה נוסח שיהיה אף בלי שיקדימו קודם שבח ואח"כ בקשה ולבסוף שוב שבח, אבל סדר זה של תפילה הוא מדרבנן ותיקנוהו אנשי כנסת הגדולה. (אהבה- תפילה א, א-ב)

75. ישתדל האדם להתפלל בכל יום מנחה קטנה, כיון שהיא כנגד תמיד של בין הערבים של כל יום, ואילו מנחה גדולה היא כנגד תמיד של בין הערבים שחל להיות בערב שבת ודבר זה אינו מצוי. אבל אין דבר זה חובה אלא רק רצוי שיעשה כך, ולכן בני ישיבות שנמצאים במקום שכולם מתפללים מנחה גדולה, יתפללו עמהם. (אהבה- תפילה ג, ב-ג)

76. כת"ר בהלכות תפילה ד, א "חמישה דברים מעכבין את התפילה, אף על פי שהגיע זמנה- טהרת הידים, וכיסוי הערווה, וטהרת מקום התפילה, ודברים החופזין אותו, וכוונת הלב". וביאר מארי, שנשים אינם חייבות בכל החמישה דברים אלא רק בטהרת הידיים⁶.

³ טעם זה ביאר מארי בתשובה הבאה מס' 73 ואנו הבאנו אותו כאן להקל על הלומד.

⁴ פירושו- נוסח.

⁵ השווה לתשובה מס' 244.

⁶ וזה לשון רבינו בהלכות תפילה ד, ב "טהרת הידים כיצד: רוחץ ידיו במים עד הפרק, ואחר כך יתפלל. היה מהלך בדרך והגיע זמן התפילה, ולא היה לו מים- אם היה בינו ובין המים ארבעה

וכן שתהיה דעתן פנויה לתפילה⁷. (אהבה- תפילה ד, א-ב)

77. בהקדמת מארי לפירוש אחד מחכמי תימן על הרי"ף, כתב מארי רשימה של כל הדברים שבהם יהודי תימן נוהגים שלא כדעת הרמב"ם. ונשאל מארי, שלא מופיע שם את מנהג יהודי תימן להתפלל לפני הנץ לכתחילה אף בלי שום דוחק כמו שאמרנו למעלה בשאלה מס' 64? והשיב, שכתב זאת במקום אחר אולי בהלכות תפילה ואינו זוכר כעת. וביאר מארי, שכל דבר שהיה מקובל אצל יהודי תימן מלפני כן והוא דבר של הרבים לא שינו אותו מחמת פסקיו של רבינו⁸. ולכן אף מה שכת"ר בהלכות תפילה שלפני תפילת שחרית צריך לרחוץ את רגליו, לא נהגו יהודי תימן בזה כרמב"ם, וכך ראינו את כל הזקנים והתלמידי חכמים ואין מי שהקפיד על דבר זה, ואף בתכאליל העתיקים לא מופיע דבר זה. (אהבה- תפילה ד, ג וציון ה)

78. רבינו לא אמר שרחיצת הרגלים לתפילת שחרית מעכבת⁹ אלא שזהו הנוהג שבעולם, ורק רחיצת פניו וידיו הם מהדברים המעכבים את התפילה, וכבר דיברו בזה רבים ואף ר' אברהם בן הרמב"ם הביא לדין זה מקור ואינו מתייחס אליו כחיוב. (אהבה- תפילה ד, ג וציון ה)

79. לא נהגו יהודי תימן להצמיד את רגליהם זו לזו בתפילת שמונה עשרה, והזקנים א"א להם להצמיד את רגליהם, ואף הצעירים לא הקפידו להצמידם. (אהבה- תפילה ד, ד)

80. כת"ר בהלכות תפילה ד, טו "כוונת הלב כיצד: כל תפילה שאינה בכוונה, אינה תפילה; ואם התפלל בלא כוונה, חוזר ומתפלל בכוונה. מצא דעתו משובשת וליבו טרוד- אסור לו להתפלל, עד שתתיישב דעתו. לפיכך הבא מן הדרך, והוא עייף או מצר- אסור לו להתפלל, עד שתתיישב דעתו: אמרו חכמים, שלושה ימים, עד שינוח ותתקרב דעתו, ואחר כך יתפלל"

מילין, שהם שמונת אלפים אמה- הולך עד מקום המים ורוחץ, ואחר כך יתפלל; היה בינו ובין המים יתר מכאן- מקנח ידיו בצרור או בעפר או בקורה, ומתפלל"⁷ תשובה זו קשה. וראה בתשובה מס' 236 שם אמר מארי שאישה אסור לה לברך בתוך המקוה כי ליבה רואה את הערוה, ולפ"ז כיסוי הערוה שייך לא רק בתפילה אלא גם בברכות ובדברי תורה, בין באיש ובין באישה. וכן טהרת המקום שייך גם בברכות ובדברי תורה כמו שכת"ר בהלכות קרית שמע ג, ד, בין באיש ובין באישה. וכן דברים החופזים אותו שייך גם באישה וזה מה שאמר מארי מיד בתחילת דבריו, ובכלל דבר זה אף כוונת הלב. ולפי כל האמור נמצא שכל חמשת הדברים שמעכבים את התפילה אצל האיש, מעכבים גם את התפילה גם אצל האישה. אלא שחיוב האישה בנטילת ידים לתפילה, לא מצאנו בדברי רבינו.

⁸ השווה סערת תימן עמ' צד' שם כתב הרב עמרם קרח, שלא קיבלו יהודי תימן את גזירת חכמי המשנה בענין פת של גוים, ועד היום נוהגים לאכול פת בעלי בתים בלי שום דוחק. וראה הלכות מאכלות אסורות יז, יב וציון טז, ועל פי כל האמור שם יש מקומות שנהגו היתר בפת של נחתום גוי ובשדה, אבל בפת בעלי בתים [גוים] אין שם מי שמורה היתר. ועדות הרב עמרם קרח, שגם בפת בעלי בתים נהגו בתימן היתר בלי שום דוחק.

⁹ לשון רבינו בהלכות תפילה ד, ג "במה דברים אמורים, שאינו מטהר לתפילה אלא ידיו בלבד- בשאר תפילות, חוץ מתפילת שחרית; אבל שחרית- רוחץ פניו ורגליו, ואחר כך יתפלל"

והעיר מארי, שאם נלך לפי הלכה זו לא נתפלל אף פעם, כי אין דעתנו פנויה לכוון בתפילה בשום זמן, כי נשתנו העסקים של בני האדם, ולכן בימנו אף הבא מן הדרך עליו להתפלל. (אהבה- תפילה ד, טו)

81. כת"ר בהלכות תפילה ד, טו¹⁰ "כוונת הלב כיצד: ... לפיכך הבא מן הדרך, והוא עייף או מצר- אסור לו להתפלל, עד שתתיישב דעתו: אמרו חכמים, שלושה ימים, עד שינוח ותתקרב דעתו, ואחר כך יתפלל"

ואילו בהמשך ההלכות ד, יט כת"ר "היה מהלך במקום סכנה כגון במקום גדודי חיות וליסטים, והגיע זמן התפילה- מתפלל ברכה אחת, וזו היא: צרכי עמך ישראל מרובין, ודעתם קצרה; יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו, שתיתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו, ולכל גווייה וגווייה די מחסורה, והטוב בעיניך עשה; ברוך אתה ה', שומע תפילה. ומתפלל אותה, כשהוא מהלך בדרך; ואם יכול לעמוד, עומד. וכשהוא מגיע ליישוב, ותתקרב דעתו- חוזר ומתפלל תפילה כתקנה, תשע עשרה ברכות"

ונשאל מארי, על ההלכה השניה שהובאה כאן, כיצד יתכן לכוון את דעתו והוא מהלך ומתפלל?

והשיב, שבתפילת צרכי עמך ישראל אינו צריך לכוון את דעתו¹¹, ומתפלל אותה בכדי שישתתף עם הציבור ויתפלל בשעה שהציבור מתפללים, ולכן יכול להתפלל אותה כשהוא מהלך, ואח"כ כשיגיע למקום בטוח יעמוד ויתפלל בכוונה. ומכאן נלמד שמי שאוכל פרי בדרך יכול לברך עליו והוא מהלך. (אהבה- תפילה ד, טו יט)

82. היה עומד בתפילה ובאמצע תפילתו גילה שאינו מתפלל נוכח המקדש, ימשיך בתפילתו ולא יעקור את רגליו בכדי לכוון את עצמו נוכח המקדש, כי ההליכה באמצע התפילה נחשבת הפסק במקום שאין בה צורך, ולכל רוח שיתפלל האדם יוצא ידי חובתו. (אהבה- תפילה ה, ג)

83. כבר ביארנו בתשובה הקודמת מס' 82 שאדם שגילה באמצע תפילתו שאינו מתפלל נוכח המקדש לא יעקור את רגליו, כי ההליכה באמצע התפילה נחשבת הפסק במקום שאין בה צורך. ולכן אדם שהחל להתפלל על פה והתבלבל באמצע התפילה ושוב אינו יכול להמשיך בתפילה -אינו יודע להתפלל בע"פ- מותר לו באמצע התפילה לעקור את רגליו על מנת לקחת סידור, כי אם לא יעשה כך לא יוכל להמשיך בתפילתו. (אהבה- תפילה ה, ג)

84. כת"ר בהלכות תפילה ה, ד "תיקון הגוף כיצד: ... ומניח ידיו על ליבו כפותין, הימנית על השמאלית"

וביאר מארי, שדבר זה אינו שייך באישה, כי אין כל החיובים האלה שייכים אלה באיש שחייב להתפלל כל יום שלש תפילות. (אהבה- תפילה ה, ד)

¹⁰ הלכה זו הובאה בשלמות בתשובה הקודמת מס' 80 וכאן הובא ממנה רק מה שנוגע לתשובה

¹¹ אפשר להשיב, שמחמת שהיא תפילה קצרה מאד, יכול האדם לכוון ולחשוב על מה שאומר, אף שנמצא במקום גדודי חיה ולסטים.

85. ראה את ההלכה בתשובה הקודמת מס' 84. וביאר מארי, שדבר זה שייך אף בימנו, ואותם שאינם מניחים את ידיהם כפותין הימנית על השמאלית עוברים על ההלכה¹². (אהבה- תפילה ה,ד)

86. מקום שיש שם שני חדרים ובכל חדר יש ציבור שמתפללים והוציאו את הספר לחדר הסמוך וגמרו לקרוא בו ורוצים להחזיר את הספר למקומו, ונמצאים הציבור של אותו מנין באמצע תפילת הלחש של שמונה עשרה, אסור להם לעבור לפני המתפללים על מנת להחזיר את הספר למקומו, כי אסור לאדם שיעבור לפני המתפלל כדי שלא יפריע לו את כוונתו. (אהבה- תפילה ה,ו)

87. מקום שיש שם שני חדרים ובכל חדר יש ציבור ונמצאים הציבור של אותו מקום שיש בו את הספר תורה באמצע תפילת הלחש של שמונה עשרה, אסור לאחד מן המתפללים של המנין הסמוך להיכנס באמצע התפילה על מנת לקחת את הספר תורה, כי נמצא עובר לפני המתפללים, ואסור לאדם שיעבור לפני המתפלל כדי שלא יפריע לו את כוונתו. ואין להקל משום טורח ציבור כי היה להם להכין את עצמם וליקח את הספר תורה קודם שיתפללו שם תפילת הלחש. (אהבה- תפילה ה,ו)

88. אדם שגמר את תפילתו ורוצה לפסוע שלש פסיעות לאחוריו, ויש מישהו אחריו שעדיין לא גמר להתפלל, מותר לו לפסוע לאחוריו ואינו צריך להמתין עד שיגמור המתפלל שאחוריו, כי כולם עוסקים בתפילה ועל כולם לפסוע לאחריהם, ואין זה נקרא עובר לפני המתפלל כי אינו עובר וחותר את המתפלל אלא הולך באותו קו של המתפלל. (אהבה- תפילה ה,ו)

89. אדם שגמר את תפילתו ורוצה לפסוע שלש פסיעות לאחוריו, ויש מישהו אחריו שעדיין לא גמר להתפלל [והוא עומד בסמוך אליו]¹³, מותר לו לפסוע לאחוריו באלכסון בכדי שלא יפגע במתפלל שאחוריו, ואינו צריך להמתין לו עד שיגמור את תפילתו, כי אינו עובר וחותר את המתפלל אלא הולך באותו קו של המתפלל. (אהבה- תפילה ה,ו)

90. אדם שהתפלל בבית כנסת שאינם נוהגים ליפול על פניהם באחד מן הימים שצריך ליפול בהם על פניו, אין ראוי לו לשנות את עצמו מן הציבור ולא יפול על פניו, ואף אחר התפילה אינו צריך ליפול על פניו. מה שאמרו חכמים "אל ישנה אדם מפני המחלוקת"¹⁴ זה בדברים הניכרים שנראה וניכר השינוי שעושה. (אהבה- תפילה ה,טו)

91. כתב מהרי"ץ בעץ חיים "ושוב מצאתי כן להרב מורנו הרב יהודה צעדי בשם הרב באר הטב שטוב לומר התחינה ולא המזמור, אלא שכתב לומר הפסוק הראשון

¹² השואל הזכיר בשאלה, שהרבה רבנים אינם מקפידים על זה.

¹³ מתשובת מארי נראה שכך הבין את השאלה.

¹⁴ זמנים – שביתת יום טוב ח,כ.

מהמזמור [ותמה על זה מהרי"ץ וכתב] ואני תמיה א"כ מה הועלנו והלא כל עיקר הכוונה הוא פסוק ראשון, הלכך יאמר התחינה לבד ולא יוסיף ולא יגרע דבר" ונשאל מארי על זה, והשיב שהעיקר לומר את הנוסח שכתב רבינו לפניך אני כורע. כתב מארי בהערותיו על משנ"ת¹⁵, שיהודי תימן נופלים על פניהם כפי שכתב רס"ג בסידורו¹⁶. וביאר מארי לשואל, שהיום לא עושים כך כיון שהולכים עם מכנסים, והגוף מיובש, ואין בני אדם יכולים לכפוף את רגליהם כשם שכפפום בעבר, ומה שנופלים היום על יד שמאל זה מעין מה שכתב רס"ג. (אהבה- תפילה ה, טו וציון מא: סדר התפילה)

¹⁵ השואל ציטט לדברי מארי בסידורו, ושם אין דבר זה מופיע, ולפיכך הסבנוהו לדברי מארי בהערותיו על משנ"ת.

¹⁶ וזה לשון רס"ג ומארי- ותאור כריעתו, שיניח ברכו השמאלית על הארץ כאשר הוא יושב ומקפל ברכו הימנית עליה [על סוף הרגל השמאלית] כדרכו כשהוא רובץ ויהיה כאלו חציו רובץ וחציו יושב, ע"כ מרס"ג. והוסיף מארי, ולשון זה הועתק בכל סדורי תימן העתיקים וכך היינו נוהגים לעשות בנפילת אפים כמסורת הגאונים.